

CENTRUL DE CONSERVARE ȘI VALORIFICARE
A TRADIȚIEI ȘI CREAȚIEI POPULARE
AL MUNICIPIULUI BUCUREȘTI

**CĂLUȘARIII ROMÂNII LA LONDRA
ȘI REALITATEA FOLCLORICĂ
A BUCUREȘTILOR**

Studiu din 1938 al prof. univ. dr. Mihai Pop

Colecția „RESTITUIRI” — București 1998

Centrul de Conservare și Valorificare a Tradiției
și Creației Populare al Municipiului București

CĂLUȘARIII ROMÂNII LA LONDRA ȘI REALITATEA FOLCLORICĂ A BUCUREȘTILOR

Studiu din 1938 al prof. univ. dr. MIHAI POP

Prefață de dr. Al. Dobre

Text îngrijit de prof. Doina Prisecaru

Colecția „RESTITUIRI” — București 1998

Colecția „RESTITUIRI“ apare cu sprijinul
DIRECȚIEI PENTRU CULTURĂ ȘI CULTE
a Primăriei Municipiului București
Director Ștefan Damian

În curs de apariție, în colecția „RESTITUIRI“:
„DESPRE POMUL DE CRĂCIUN“
conferință susținută în 1882 de Petre Ispirescu

ȘCOALA ETNOLOGICĂ DE LA BUCUREȘTI ȘI MENTORUL EI, PROFESORUL MIHAI POP

Etnologia românească s-a impus pe plan internațional datorită unor personalități de excepție, care s-au remarcat prin originalitatea ideilor promovate despre cultura tradițională și metoda de cercetare și interpretare a acestui fenomen atât de complex. Între aceștia se numără, în ordine cronologică, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Ovid Densusianu, Constantin Brăiloiu, Dimitrie Gusti, Dumitru Caracostea și Mihai Pop. Fiecare dintre ei a fost creator și îndrumător de școală științifică, întemeietori ai unor reviste de specialitate prestigioase, cu un număr impresionant de discipoli, la rândul lor, personalități impunătoare în domeniile abordate.

Ultima jumătate de secol a fost dominată de puternica personalitate a profesorului doctor docent Mihai Pop, creatorul și îndrumătorul Școlii etnologice de la București, poate cel mai cunoscut cărturar român în lumea științifică europeană și americană de la acest sfârșit de mileniu.

Către această concluzie converg, unanim, opiniile tuturor specialiștilor care i-au cercetat opera științifică, care îi cunosc în profunzime întreaga activitate de peste o jumătate de secol.

Așa, de pildă, profesorul universitar Nicolae Constantinescu, șeful catedrei de Etnologie și Folclor de la Facultatea de Litere a Universității București considera că: „[...] Născut în vechea Țară a Maramureșului, în localitatea Glod, la 18 noiembrie 1907, Mihai Pop s-a format, în anii de efervescentă culturală de după primul război mondial, în Capitala României Mari, unde a avut, la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București, dascăli și îndrumători luminați precum Ovid Densusianu, D. Caracostea, P. Cancel, N. Cartoian și alții. Atras, la început de studiile de lingvistică, de filologie slavă și comparată, viitorul folclorist a avut mult de câștigat, în anii de formație, și din contactul cu cercetările sociologice concrete de teren, inițiate și conduse de Dimitrie Gusti [...]. Fără a fi produs și tipărit tomuri masive, care să rupă rafturile bibliotecilor (deși bibliografia lucrărilor publicate însumează câteva sute de titluri), Mihai Pop a marcat ultimii 40 de ani din folcloristica românească, poate într-o manieră mult mai vizibilă decât cei care, din neștiință sau din ranchiună, i-au reproșat adesea absența *operei*. E o operă construită din mers, anticipând cu mult *zări și etape* atinse de alții mai târziu, și jalonând cu o mână sigură traseul dezvoltării științei folclorului românesc pentru acest întreg sfârșit de secol și de mileniu. [...].

De fapt [...], nici un segment al folclorului nu a rămas necercetat de cel pe care îl omagiem aici și în fiecare din intervențiile sale Mihai Pop a spus lucruri esențiale, peste care nu se poate trece, care nu pot fi ignorate și care — lucru încă mai important — nu «datează», nu s-au perimat, nu lasă nici măcar senzația că ar îmbătrâni, «boală» de care alte scrieri, contemporane cu acestea, încep să se resimtă din ce în ce mai mult. Și aceasta pentru că, spre deosebire de colegii săi de generație, care fie au respins *de plano* oricare dintre noile idei și perspective din folcloristica modernă (structuralism,

semiotică, teoria comunicației, poetică etc.), fie au aderat *formal* la acestea, Profesorul Mihai Pop a pătruns esența lucrurilor, a trecut totul prin filtrul gândirii sale așezate și speculative totodată, a reținut exact atât cât era necesar pentru a împinge pragul înțelegerii și interpretării folclorului mai înainte, în acord cu mutațiile pe care folclorul însuși (cultura populară în general!) le-a suferit și în consens cu progresele gândirii științifice contemporane.“ (Nicolae Constantinescu, *Profesorul Mihai Pop la 90 de ani*, în „Studii și comunicări de etnologie“, tomul XI, 1997, serie nouă, p. 182-183).

La rândul său, profesorul universitar Silviu Angelescu, de la aceeași prestigioasă catedră, asociindu-se considerațiilor de mai sus, își nuanța aprecierile susținând că: „[...] Nu fără legătură cu vechile cercetări de teren organizate de Dimitrie Gusti, după 1960, când atmosfera politică din țară a început să se mai relaxeze, înregistrăm continuarea unei școli de cercetare — școala etnologică. Noua orientare își fixează rădăcinile în lucrările a doi mari absenți — Mircea Eliade și Constantin Brăiloiu. Creatorul noii școli, cel care-i stabilește programul și obiectivele, cel în jurul căruia polarizează energiile creatoare, reprezentate mai ales de tineri, este, timp de aproape patru decenii, profesorul Mihai Pop. [...]. Paralel cu activitatea didactică, în 1949, a lucrat în cadrul Institutului de Folclor al cărui director științific a devenit în anul 1954, ulterior, între 1965-1975, ocupând funcția de director. Se închidea astfel un arc peste timp: profesorul Mihai Pop făcea legătura între Institutul de Folclor, înființat în 1949, Constantin Brăiloiu — din ale cărui echipe studentești de culegere a folclorului făcuse parte în tinerețe — și Dimitrie Gusti, coordonatorul cercetărilor inițiate de Institutul Social Român, dintr-ale cărui grupuri de cercetători, de asemenea, făcuse parte în perioada interbelică. Aceste date biografice,

oricât de sumare, atrag atenția asupra unor spectaculoase încrucișări de destine, momente tulburătoare, în fond, pentru că nu este vorba despre simple întâlniri cu personaje ce purtau nume celebre, ci de procese de o mai mare complexitate, cu efect formator prin preluare de idei, de metode de gândire, prin asumarea unor modele; prin împărtășirea unor aspirații. [...] Ca și lucrările publicate, statutul de autoritate nu este altceva decât dovada faptului că este un om de știință bine informat, la curent cu cele mai noi orientări ale cercetării moderne: formalismul, structuralismul, semiotica, poetica, teoria comunicației. Perfecta stăpânire a unei realități culturale, cu care rămâne într-un contact continuu prin numeroasele cercetări de teren, s-a conjugat fericit cu cele mai noi orientări teoretice și metodologice din folcloristica mondială. Efectul imediat a fost o schimbare de viziune și, evident, de concepție, ilustrând noua orientare, etnologică, în conformitate cu care textul folcloric rămâne, în primul rând, expresia unui context etnografic mai larg, ale cărui tensiuni le preia. Această restituire a textului poetic — important factor strategic în relația socială — unui context original, în sistemul căruia geneza lui nu este niciodată gratuit, nici întâmplător, a determinat o repliere a întregii cercetări asupra culturii tradiționale din ultimele decenii. În jurul profesorului Mihai Pop, personalitate fascinantă, s-au grupat, recunoscându-i autoritatea, toți cei legați prin activitatea lor de cercetarea etno-folclorică. Constituirea noii școli etnologice rămâne legată nu numai de formarea altei concepții asupra problemelor ridicate de teritoriul cercetat, ci și de efortul de a face permanent acest teritoriu prin publicarea unui larg spectru de lucrări în care formele de manifestare a culturii populare, orale, sunt comentate, clasificate, analizate: culegeri, antologii, tipologii, bibliografii, studii analitice sau de sinteză. Li se adaugă cel mai important

dar făcut viitorului — Arhiva actualului Institut de cercetări etnologice. [...].“ (Silviu Angelescu, *Mihai Pop și cercetarea etnologică românească*, în „Datini. Revistă de cultură“, 1997, nr. 3-4 (24-25), p. 17-18).

Profesorul Mihai Pop s-a născut la 18 noiembrie 1907 în comuna maramureșeană Glod. A urmat cursurile Liceului „Dragoș Vodă“ din Sighetul Marmației (absovite în 1925) și ale Facultății de Litere și Filosofie ale Universității din București (1925-1928). După o perioadă de specializare la universitățile din Praga, Varșovia, Cracovia și Bonn (1929-1934), și-a susținut doctoratul în filologie, la Bratislava (1942), cu o teză despre *Cuvintele compuse de origine veche slavă bisericească în vechea limbă română scrisă*. Activitatea didactică și-a început-o ca profesor suplinitor la Liceul „Spiru Haret“ din București. În anii 1936-1939 a fost asistentul lui D. Caracostea la Catedra de Istorie a Literaturii Române și Folclor. Revine în învățământul superior în anul 1957, când ocupă postul de conferențiar, iar apoi de profesor (din 1962) la Catedra de folclor a Facultății de Filologie, până în 1975 când, pensionat, devine profesor consultant. Concomitent, desfășoară o fructuoasă activitate științifică la Institutul de Folclor (înființat în 1949), devenit, din 1964, Institutul de Etnografie și Folclor. Aici deține funcțiile de director adjunct științific (1954-1965) și de director (1965-1975). Profesorul Mihai Pop este fondatorul apreciatei „Reviste de Folclor“ (1956-1963), devenită, din 1964, „Revista de Etnografie și Folclor“ a Academiei Române, al cărei redactor-șef (responsabil) a fost până în 1975.

Folcloristica românească din ultimele 4-5 decenii a fost dominată, nu încapă nici un dubiu, de impozanta personalitate a profesorului doctor docent Mihai Pop, creatorul și îndrumătorul școlii științifice românești contemporane în domeniul nostru de studiu și preocupări. Încă din tinerețe, profesorul

Pop a avut rarul privilegiu de a se forma și a lucra alături de marii cărturari care, între cele două războaie mondiale, au pus bazele unor școli științifice moderne, de largă amplitudine, cu o rezonanță pe plan național și european cum puține școli și personalități românești au cunoscut vreodată. A lucrat nemijlocit în echipele Școlii monografice ale lui Dimitrie Gusti, a colaborat, în acest cadru, cu Anton Golopenția, cu etnomuzicologul de talie internațională care a fost Constantin Brăiloiu, cu reabilul monografist sociolog și metodolog H. H. Stahl etc. A fost, de asemenea, în preajma lui Ovid Densusianu, perfecționându-se în metoda filologică de cercetare și interpretare a culturii tradiționale, a lucrat îndeaproape cu Dumitru Caracostea, inițiatorul cunoscutelor tipologii și corpus-uri ale literaturii populare care, și astăzi, rămân opere de directivă în folcloristica românească. A debutat, cu studii și articole, de referință și astăzi, în prestigioasele reviste conduse de Dim. Gusti: „Arhiva pentru știință și reformă socială” și „Sociologie românească” (1938).

Cu o pregătire științifică și general-culturală impunătoare, înzestrat cu o capacitate uimitoare de asimilare și de sesizare a factorului modern și înnoitor pe care nu s-a sfiit să-l pună în lucrare cu toată energia și competența necesare, vorbitor al unui set impresionant de limbi străine, ce includeau atât limbile de circulație internațională, dar și întreaga familie a limbilor slave sau maghiara și albaneza, diplomat rafinat și subtil cunoscător al complexului ce se numește relația umană, pe care l-a cultivat cu o știință impecabilă, profesorul Mihai Pop și-a asumat, în condiții mai mult decât dificile, greaua misiune de a continua opera iluștrilor săi profesori și înaintași. Activitatea didactică a Profesorului Mihai Pop a fost una de excepție, strălucită, profesorul având vocație autentică pentru catedra universitară. Venirea Domniei sale la catedră a însemnat un

adevărat eveniment, de acum disciplina căpătându-și un statut bine conturat și un prestigiu niciodată pus la îndoială. Cursurile profesorului Pop — cele generale sau cele speciale — adevărate revelații, au fost urmărite, timp de trei decenii, de mii de studenți, mulți dintre ei devenind, ulterior, folcloriști de notorietate. A îndrumat — și continuă încă să o facă — un număr impresionant de teze de doctorat, multe dintre ele deja publicate. Între doctoranzii profesorului Pop se află numeroși cercetători ai culturii tradiționale românești veniți de pe alte meridiane ale globului, seduși de personalitatea umană și științifică a magistrului. Tezele lor, publicate în diferite țări ale lumii, au adus servicii incalculabile cunoașterii și imaginii reale a poporului român în străinătate. Referatele pe marginea tezelor de doctorat, întocmite de profesorul Pop, alcătuiesc, ele singure, o operă de un volum impresionant și de directivă sigură, de natură să-i justifice titlul de creator de școală științifică în folcloristica românească și nu numai. Mentorul a avut generozitatea și știința superioară de a-și încuraja discipolii, de a-i lansa și îndruma să se sprijine pe propriile lor picioare, de a se regrupa într-un curent științific realmente prestigios și eficient. În scurtă vreme de la înființarea sa, Institutul de Folclor din București a devenit una din instituțiile științifice de referință, model în domeniu, și aceasta nu numai pe plan intern, național, ci și internațional. Aici, la Institutul de Folclor, a fost laboratorul unde, talonat de un colectiv de colaboratori de incontestabil prestigiu științific — Tiberiu Alexandru, Al. I. Amzulescu, Ovidiu Bârlea, Gheorghe Ciobanu, Emilia Comișel, Vera Proca-Ciortea —, profesorul Pop „meșterul“ cum i se spunea, a experimentat noua metodă de culegere, de studiu și cercetare a culturii populare, i-a dat contur prin lucrări de certă valoare, a statuat principalele linii ale școlii folcloristice românești contemporane. Lucrările Institutului, realizate sub

directoratul profesorului Pop — antologii, colecții tematice de texte, monografii regionale, corpus-uri de texte și tipologii incluse în renumita „Colecție națională de Folclor“ — atestă drumul parcurs de folcloristica românească în ultimele 4-5 decenii, dau mărturie despre risipa de energie extraordinară pentru acumularea de material autentic și valoros, ceea ce a făcut ca Institutul să ajungă depozitarul unuia dintre cele mai bogate tezaure de patrimoniu cu acest specific din lume.

„Revista de Folclor“ și continuatoarea ei, „Revista de Etnografie și Folclor“ stau mărturie și cuprind în coloanele lor cea mai mare parte a articolelor-program, de directivă științifică și metodologică elaborate de profesorul Pop. Ea singură, această revistă de specialitate, ajunsă în cel de-al 43-lea an de apariție neîntreruptă, care a stat permanent în atenția Profesorului — chiar și atunci când la conducerea ei au venit foștii săi colaboratori sau studenți —, poate sta mărturie și poate oferi argumente convingătoare asupra rolului de excepție pe care l-a jucat profesorul Pop în folcloristica românească și în cea internațională. Școala „Revistei de Etnografie și Folclor“, în ciuda tuturor vicisitudinilor și a dificultăților cu care s-a confruntat și se confruntă, rămâne o realitate. Revista de specialitate s-a dovedit o instituție ce a reunit în paginile sale condeiele cele mai prestigioase care, fiecare în parte și toate la un loc, dau măsura exactă a ceea ce a fost și va continua să rămână, probabil pentru multă vreme, școala folcloristică de la București, creată și îndrumată cu atâta știință și autoritate de profesorul Mihai Pop.

Opera științifică a profesorului Pop este la fel de bogată, de diversificată și de eficientă ca și aceea de cadru didactic universitar, de organizator și de îndrumător. A scris și publicat, singur sau în colaborare, câteva cărți care rămân de referință prin noutatea și modernitatea metodei și a interpretării: *Dâmbovnicul, o plasă din sudul județului Argeș* (1942, în

colab. cu Anton Golopenția); *Folclorul literar românesc: Vechi atestări și Poezia obiceiurilor* (1964, în tratatul academic de *Istorie a literaturii române*); *Îndreptar pentru culegerea folclorului* (1967); *Obiceiuri tradiționale românești* (1976); *Folclorul literar românesc* (1976, în colab. cu Pavel Ruxăndoiu); *Zona etnografică Lăpuș* (1984, în colab. cu Georgeta Stoica).

Este adevărat, așa cum de altfel se și poate observa, Profesorul nu a publicat multe cărți. Și nici nu l-a interesat acest aspect. Dar, să nu uităm, cu o generozitate rar întâlnită, profesorul Pop a scris mult, foarte mult, răspunzând tuturor solicitărilor, intervenind cu scrisul Domniei sale întotdeauna atunci și unde era nevoie. Faptul că, de pildă, aproape jumătate din studiile și articolele ce-i poartă semnătura (am depistat până acum peste 80 de titluri) au apărut în prestigioase publicații de specialitate de peste hotare spune, după părerea noastră, mult, foarte mult chiar. Iată de ce profesorul Pop a fost și rămâne unul dintre cei mai cunoscuți și mai apreciați specialiști români peste hotare, de la ultimul război încoace. Dovada cea mai grăitoare: profesorul Mihai Pop a făcut parte din cele mai reprezentative organisme internaționale de profil, în majoritatea lor deținând funcții de conducere — președinte al Societății Internaționale de Etnografie și Folclor, membru al Societății Internaționale pentru Studiul Narațiunilor Populare, membru al Consiliului Internațional de Folclor (IFMC) din cadrul UNESCO, membru al Academiei Americane de Științe Sociale, membru corespondent în Comitetul Executiv al Asociației Internaționale de Studii Semiotice, membru al Comitetului Executiv al Centrului de Semiotică și Lingvistică din Urbino (Italia), membru în Comisia de Folclor a Comitetului Internațional de Slavistică, vicepreședinte al Comitetului Național Român al Asociației Internaționale de Studii Sud-Est Europene ș.a.m.d.

În anul 1967, profesorului Pop i-a fost decernat *Premiul Internațional „Herder“*.

Una dintre direcțiile de interes și cercetare ale Profesorului Mihai Pop a constituit-o ceea ce astăzi se numește etnologia urbană.

În România interesul pentru cultura spirituală a mediilor urbane, a Bucureștiului în special, datează încă de la primele începuturi ale folcloristicii moderne. Anton Pann este reprezentantul cel mai consecvent al acestui interes, opera sa fiind cea mai elocventă expresie a acestui curent. Basmele lui Ispirescu, de asemenea, sunt, în majoritatea lor, culese de la diverși „mahalagii“ bucureșteni. Hasdeu, în monumentalele sale lucrări, face dese referiri la folclorul, credințele și obiceiurile bucureștenilor. Enumerarea ar putea continua dar, pentru că ne propunem să discutăm mai pe larg, cu alt prilej, despre etnologia Bucureștiului, vom sări câteva etape pentru a ajunge la Școala sociologică a lui Dimitrie Gusti care, în ansamblu, s-a aplecat cu oarecare insistență și cu rezultate notabile asupra acestei dimensiuni a etnologiei generale românești.

Scris și publicat în 1938, în revista fondată și condusă de Dimitrie Gusti, articolul profesorului Mihai Pop despre călușarii bucureșteni are, dincolo de însemnătatea în sine a faptului concret relatat, o dimensiune teoretică și metodologică de importanță științifică covârșitoare, de natură să fundamenteze viitoarele cercetări de etnologie urbană, de etnologie a Bucureștiului.

„Varietatea folclorică a Bucureștilor — constată profesorul Pop — nu este însă, decât unul din aspectele complexității lui sociale. Dacă *folclorul întregului popor românesc aproape trăiește la București*, păstrându-și diferențele regionale, dacă aici se pot observa toate variațiile funcționale ale unor anumite manifestări folclorice și toate schimbările de

structură ale altora, dacă viața folclorică o găsim aici, manifestându-se uneori în toată amploarea ei, alteori abia subtilizată printre formele de viață modernă, e pentru că bucureștenii, mai cu seamă cei de dată recentă, trăiesc încă în grupuri regionale compacte care caută să se deosebească unele de altele și aceste deosebiri le oferă în anumite momente, tocmai specificitățile lor folclorice, pentru că aici satul trăiește, atât în manifestările colective cât și în sufletul individului izolat, deavalma cu orașul, pentru că, de fapt, categoriile sociale nu sunt definitiv diferențiate, precum nu este diferențiat sătescul de orășenesc. *Prin această structură a sa, însă, Bucureștii nu ocupă o poziție specifică, proprie numai lor, ci marchează un moment social general întregii Români*“ (subl. ns. — A. D.).

Conștient de însemnătatea cercetării vieții folclorice a Bucureștiului, ca una ce însuma, prin caracterul ei specific reprezentativ, trăsăturile fundamentale ale fenomenului general românesc al culturii tradiționale, profesorul Pop va atrage atenția asupra acestui aspect și după 1950.

Astfel, în articolul-program al „Revistei de folclor“, pe care a fondat-o în 1956, Profesorul atrăgea atenția cu toată seriozitatea asupra pericolului pe care îl reprezintă orientarea folcloristicii românești numai asupra culturii tradiționale din mediile sătești: „Înclinarea specialiștilor și deci și cercetările, oscilează între faptele arhaice și folclorul contemporan, balanța aplecându-se la foarte mulți, spre cele dintâi. Lipsa unei cunoașteri mai adânci a vieții folclorului de către specialiștii tuturor domeniilor și unele confuzii teoretice fac cu neputință înțelegerea deplină a procesului de evoluție a folclorului, a legăturii naturale dintre tradiție, contemporan și înnoire.

Chiar și atunci când nu neagă existența unui folclor al orașelor, interesul cercetătorilor se îndreaptă categoric spre

folclorul satelor fără a ține seamă de interdependența celor două și fără a pricepe că, atât în stadiul actual al dezvoltării cât și în trecut, anumite aspecte din viața folclorică și unele schimbări din structura cântecelor, jocurilor și literaturii sătești nu pot fi înțelese fără cunoașterea folclorului orașelor.“ (Mihai Pop, *Problemele și perspectivele folcloristicii noastre*, în „Revista de folclor“, I (1956), nr. 1-2, p. 17).

Din nefericire, cu rare excepții (vezi, de pildă, Ovidiu Papadima, *Anton Pann, „cântecele de lume“ și folclorul Bucureștilor*, Editura Academiei, 1963), cercetările de etnologie urbană s-au limitat doar la... „cântecele revoluționare, cântecele de luptă, cântecele muncitorești.“

Reluate în numeroase alte studii și articole insistențele Profesorului, pledoaria sa pentru cercetarea exhaustivă a folclorului orășenesc, a celorlalte manifestări ale vieții spirituale tradiționale din mediile urbane și, mai ales, ale Bucureștiului, au rămas fără ecou. Cauzele sunt cele prea bine cunoscute și nu mai insistăm.

Studentă a profesorului Mihai Pop, doamna Doina Prisecaru și Centrul creației populare a municipiului București, cu sprijinul Direcției de Cultură și Culte a P.M.B. și-a propus să readucă în atenție și să reaseze pe locul cuvenit, potrivit importanței sale, cercetarea folclorului bucureștean și promovarea studiilor de etnologie urbană.

Este o inițiativă care, pusă în lucrare cu toată energia cuvenită, va stimula cercetările în domeniu, oferind bucureștenilor, de baștină sau mai nou veniți, acea marcă a propriei identități etno-culturale atât de necesară cunoașterii și regăsirii de sine.

dr. Al. Dobre

CĂLUȘARIII ROMÂNII LA LONDRA ȘI REALITATEA FOLCLORICĂ A BUCUREȘTILOR

Anul acesta, călușarii români, au fost din nou, invitați de către „English Folk Dance and Song Society“, să ia parte la festivalurile internaționale de dansuri care s-au ținut la Londra.

De data aceasta a fost aleasă ca să participe la aceste concursuri o altă echipă decât cea care participase în 1935. Ea este însă din aceeași comună, Pădureți–Argeș.

Echipa de anul acesta are de vătaf pe Grigore Stan și prezintă în alcătuirea ei, un lucru demn de subliniat: 3 dintre jucătorii ei sunt sergenți de stradă în poliția Bucureștilor, iar 2 angajați la Societatea Tramvaielor București. Cinci deci, sunt plecați de mult din satul lor, își au rosturile permanente în București, trăiesc cu familiile aici și numai 5 și cu cei doi lăutari mai trăiesc și astăzi în comuna Pădureți–Argeș.

Totuși, această echipă este considerată de specialiști ca una din cele mai bune din țară, ea cunoaște și practică forma cea mai autentică și mai completă a jocului călușului și, cu toate că însuși vătaful ei Grigore Stan este angajat al Societății

Tramvaielor București, este perfect unitară, legată după toate prescripțiile rituale ale obiceiului.

Deci, faptul că cei mai mulți din jucătorii acestei echipe sunt azi bucureșteni și au ocupații prin excelență urbane, nu impietează cu nimic asupra autenticității și valorii folclorice a jocului lor.

Aceasta fiind situația, se pare însă că realitatea folclorică românească este alta decât se spune și decât ne-am obișnuit să o considerăm și că alta este realitatea socială a Bucureștilor decât cea cunoscută și acceptată curent, căci iată că jocul călușului trăiește nu numai în satele Munteniei și Olteniei, ci și în București, capitala României întregi și moderne.

Ceea ce trecătorul bucureștean și provincialul sau străinul venit aici pot să vadă, în fiecare vară în preajma sărbătorilor Rusaliilor, echipe care joacă călușul în fața cafenelelor și restaurantelor, în piețe sau în parcuri, nu sunt călușari veniți de la țară, ci bucureșteni, adică țărani care și-au părăsit mai de mult satele lor și azi trăiesc la București, ca angajați ai Societății Tramvaielor, ca sergenți de stradă, ca lucrători de fabrică, sau altceva.

Aceștia, odată cu sosirea timpului ritual, dezbracă uniformă, îmbrăcăminte de fabrică sau haina de oraș, pun costumul călușeresc, își aleg timpul liber, formează cete, iau prăjina cu usturoiu verde în vârf și fac jocul călușului, la fel cum ar face în satele lor, pe asfaltul Capitalei, între case bloc, împiedicând uneori circulația vehiculelor moderne. Obiceiul este deci păstrat, chiar dacă nu toate prescripțiile lui rituale pot fi ținute. Sergenții de stradă care, înainte cu câteva ore, în cea mai urbană și mai modernă ținută, dirijau circulația unui mare oraș, schimbă uniforma lor cu cască și mănuși albe, pe costumul cu pălărie înzorzonată, cu opinci sunătoare și bețe,

devin dintr-o dată călușari, adică practică unul din cele mai ciudate și mai frumoase obiceiuri ale vieții sătești românești.

Jocul călușului nu este însă una din ciudățeniile Bucureștilor, ci o formă caracteristică a structurii generale a vieții Capitalei României de astăzi. Ceea ce este valabil pentru trăirea obiceiului călușului la București, este valabil pentru aproape toate manifestările folclorice românești.

Înainte de sărbătorile Crăciunului, la 19, 20 decembrie 1938, Societatea comercială oficială de turism „România” a organizat, în sala Ateneului Român, două spectacole cu datini de Crăciun și Anul Nou. Dintre datinile prezentate la aceste spectacole, au fost demne de remarcă, mai cu seamă, cele două variante ale jocului caprei: „țurca” din Târnava Mare și „caprele” din Bucovina; precum și „vicleiul” din Mehedinți, de fapt un joc de păpuși integrat obiceiului Irozilor și prezentat însoțit de cântarea cântecelor stelei.

Cei care au prezentat „țurca” din Târnava Mare sunt lucrători la fabrica „Malaxa”. Dintre cei cu „caprele” din Bucovina, unii lucrează și ei tot la fabrica „Malaxa”, iar alții la fabrica de ciocolată „Zamfirescu”. Păpușarul din Mehedinți și unii din tovarășii lui colindători lucrează la fabrica de pâine „Grozăvescu”, alții din același grup sunt lucrători la Moara Comercială.

Pe cei care au jucat „caprele” din Bucovina, i-am văzut în timpul sărbătorilor de Crăciun, în aceeași formație, cu măștile lor pitorești și cu autenticele costume bucovinene, trecând de mai multe ori prin centrul Bucureștilor, urând și hăulind prin fața cafenelelor și restaurantelor. Cei din Târnava Mare și-au luat cu ei „țurca” pentru ca să colinde cu ea de sărbători, pe la vecini și cunoscuți. Desigur că nici cei din Mehedinți nu s-au lăsat mai prejos. De altfel, cine a vrut

Constantin Brăiloiu și Mihai Pop în cercetare de teren

să observe a putut vedea, în zilele dintre ajunul Crăciunului și Bobotează, cât de mult se practică la București datinele țărănești, cât de plini sunt Bucureștii de folclor și câte din obiceiurile de la țară sunt păstrate, chiar cu grijă pentru autenticitatea lor rituală uneori, de către bucureșteni. De fiecare Crăciun și An Nou, Bucureștii sunt plini de copii cu steaua, de Irozi, de plugușoare și sorcove.

Dar nu numai cu prilejul sărbătorilor apar aspectele folclorice ale Bucureștilor. Cu astfel de prilejuri, poate, ele devin mai evidente pentru că folclorul, în formele lui de manifestare rituală, vine până în centrul Capitalei. Folclorul trăiește, însă, în permanență la București și-l întâlnim la toate cârciumile populare, la obiceiurile și practicile rituale ale celor mai mulți dintre bucureștenii de azi, iar în duminici și sărbători, la horele și jocurile de la localurile de pe bulevardul Maria sau Calea Rahovei, din Ferentari, din

Floreasca, sau din orice alt cartier periferic. Sunt horele și jocurile celor care mai ieri erau țărani, care azi însă sunt angajați ai Societății Tramvaielor, sergenți de stradă, hamali, lucrători de fabrică, băieți de prăvălie, zarzavagii, brutari, măturători sau altceva; care mai ieri erau din Bucovina, din Bihor, de pe Someș, Mureș sau Târnava, din țara Oltului, din Gorj, Mehedinți, Argeș sau Ialomița, iar azi sunt bucureșteni și cei mai mulți vor și rămâne în București.

Toate cartierele periferice unde, în cea mai mare parte, locuiește această categorie de oameni, sunt pline de folclor. Dar nu arareori, se întâmplă să auzi pe marile bulevarde din centru, accentele unui cântec lung târăgănat de un vânzător de fructe, sau să te întâmpine la intrarea într-o casă de bloc de cea mai modernă factură, un cântec ardelenesc propriu-zis, fluierat de portar sau cântat de vreo servitoare.

A spune însă, că folclorul trăiește la București numai la categoriile de oameni de care ne-am ocupat ar fi să simplificăm lucrurile. Cântecul popular, jocurile și foarte multe din credințe degajate de obiceiuri, deci care și-au pierdut de cele mai multe ori valoarea rituală, trăiesc încă puternic la toți bucureștenii de mijloc, pătrunzând, ca manifestări autonome, foarte sus pe scara categoriilor sociale și păstrându-se foarte adânc, nu numai la cei cu viață urbană recentă ci și la multi din cei care pot să numere în urma lor, câteva generații de orășeni. Desigur, pentru aceștia valoarea folclorului este alta, aceasta însă nu îndreptățește negarea lui, ci pune doar problema funcțiunii diferitelor manifestări folclorice în viața Bucureștilor și, prin aceasta, atrage după sine în mod natural și nevoia de a fixa momentul social al vieții Capitalei României de azi în toată complexitatea lui și în ansamblul structurii sociale a țării întregi.

Că lucrurile se prezintă într-adevăr astfel, o dovedește de pildă, succesul pe care îl au, la bucureșteanul de mijloc, cântecele populare transmise de postul de radiodifuziune sau afluența mare a unui anumit public din București și de la țară, mereu din aceeași categorie de mijloc, la restaurantul „Neptun“ din Piața Buzzești, numai pentru că la acest local, cânta cunoscuta interpretă a cântecelor populare, Maria Tănase.

Dar tocmai aceste fapte arată complexitatea problemei atunci când vrei să privești viața folclorică a Bucureștilor, în adevărata ei realitate.

Cântecele populare transmise de postul de radiodifuziune ca și cele cântate de Maria Tănase sunt, de cele mai multe ori, variante specifice Bucureștilor și funcțiunea lor este alta aici decât la țară, alta pentru unele categorii sociale și alta pentru celelalte.

Nu numai funcțiunea cântecului popular autonom sau autonomizat este însă alta, ci și cea a cântecelor și jocurilor legate de anumite prilejuri. Și obiceiurile și cântecele rituale au, atât ca funcție cât și ca structură, variante bucureștene. La obiceiurile de Crăciun și Anul Nou, așa cum se practică la București, desigur că rosturile utilitariste predomină, că funcțiunea lor este înainte de toate economică și, iarăși sigur, că în forma de prezentare a lor, se fac o serie de adaptări potrivit mediului nou, că deci, faptele rituale câștigă valori și funcțiuni noi.

Se poate observa aici o întreagă gamă a variațiilor după categoria socială a executorilor, dar și după cea a celor pentru care sunt executate; după originea țărănească a celor dintâi, dar desigur și după locul unde au fost executate în București, ca și după o serie de alte momente.

Se vede cum plugușorul, de pildă, este altul dacă e făcut de țărani cu tradiția uratului prin București, altul dacă este făcut de țigani de suburbie, numai cu scopul de a câștiga câțiva gologani, și altul dacă e făcut de bucureșteanul de dată recentă, pentru a ura celor din aceeași regiune cu el, ori numai vecinilor din mahala. Între plugușorul în trei bețe, tras de o biată mârtoagă, a țiganului care urează pentru bani și plugușorul tras de doi boi și împodobit după toate prescripțiile rituale, cu care urează la periferie bucureștenii de dată recentă, se pot vedea toate variantele posibile atât ca structură folclorică, cât și ca funcțiune socială. La fel, între cei care își pun doar o „cămașă națională“, până atunci simplă cămașă de noapte, peste hainele nemțești, pentru a da mai mult caracter ritual sorcovitului lor între cei care pretind că, pentru a „juca caprele“, trebuie să aibă măștile și costumele întocmai cum prevede ritualul de la țară, se poate observa întreaga gamă a variațiilor de atitudine și schimbărilor de funcțiune pe care le pot lua unele lucruri prin integrare într-un obicei și unele obiceiuri prin transpunerea lor într-un nou mediu.

Varietatea folclorică a Bucureștilor nu este însă, decât unul din aspectele complexității lui sociale. Dacă folclorul întregului popor românesc aproape, trăiește la București, păstrându-și diferențele regionale, dacă aici se pot observa toate variațiile funcționale ale unor anumite manifestări folclorice și toate schimbările de structură ale altora, dacă viața folclorică o găsim aici, manifestându-se uneori în toată amploarea ei, alteori abia subtilizată printre formele de viață modernă, e pentru că bucureștenii, mai cu seamă cei de dată recentă trăiesc încă în grupuri regionale compacte care caută să se deosebească unele de altele și aceste deosebiri le oferă în

Mihai Pop la Gura Râului, 1966

anumite momente, tocmai specificitățile lor folclorice, pentru că aici satul trăiește, atât în manifestările colective cât și în sufletul individului izolat, deavalma cu orașul, pentru că, de fapt, categoriile sociale nu sunt definitiv diferențiate, precum nu este diferențiat sătescul de orășenesc. Prin această structură a sa însă, Bucureștii nu ocupă o poziție specifică, proprie numai lor, ci marchează un moment social general întregii României.

Se pare că, de la război încoace, n-am trăit, cum s-ar crede și cum se crede uneori chiar, un proces de diferențiere a satului de oraș, ci un proces de penetrare a sătescului în orașe și a urbanului la sate. Căci, dacă despre București se poate afirma, pe temeiul observațiilor făcute asupra vieții lui folclorice și pe temeiul altor elemente din domeniul economic și cultural, că nu are o structură orășenească bine cristalizată,

tot așa se poate spune și despre o foarte mare parte din satele României, că structura lor tradițională a intrat, în urma penetrării elementelor de viață urbană, în dezagregare.

Dacă bucureșteanul de astăzi, devine din băiat de la țară ajuns ucenic la oraș, calfă, apoi maistru și apoi proprietar de întreprindere; sau din același băiat de la țară, „picolo“ la restaurant, apoi chelner, apoi șef sau director, ca pe urmă să ajungă proprietar de mari și moderne restaurante și să-și creeze chiar sucursale în străinătate; sau din vânzător de ziare, urcând întreaga scară, gazetar cu mare renume și poate om cu funcțiune deosebită în stat, săteanul caută și el, pe cât poate, să se adapteze noilor forme de viață, împrumutând de la oraș nu numai costumul, mobila, anumite cântece și dansuri, ci și instrumente de lucru și metode de exploatare și, îndeosebi, o anumită mentalitate tehnică specific modernă. Spiritul de pionier, caracterizează pe țăranul devenit orășean dar și pe cel rămas la sate.

Cele două Români, o Românie a satelor și una a orașelor pe care le-au gândit, le-au propovăduit și le-au visat oamenii politici și ideologii veacului trecut și în care mai cred încă și astăzi unii care, ca și cei din veacul trecut, vreau ca România să fie integrată Europei apusene, deci să fie după chipul și asemănarea ei, nu s-au format cum așteptau aceștia. România de azi, este încă în plin proces de formație, ea își caută noua structură. Și satul și orașul trăiesc încă devalma, nu s-au diferențiat, nu s-au cristalizat ca în Europa de apus, fiecare în structuri proprii.

Dacă se spune azi de obicei că există o Românie veche și o Românie nouă, că adică există două aspecte ale fenomenului românesc, unul tradițional și altul modern, e numai pentru că aceasta corespunde unei succesiuni în timp și pentru că cei

care au gândit până acum, asupra acestui fenomen, au crezut că aceste două aspecte îi sunt indispensabile. Dacă iarăși, credem că, măcar în parte, România satelor reprezintă aspectul tradițional al fenomenului românesc, iar România orașelor cel modern, e tot din același motive. De fapt, în România veche, ca și în România modernă, au existat sate și orașe, cu asemănări și deosebiri de formă și structură, cu specificități regionale și diferențieri sociale, fără să se poată afirma că, dacă pentru România veche elementul hotărâtor erau satele, atunci pentru cea modernă trebuie să fie orașele, că adică, dacă pe cea dintâi o caracteriza aspectul rural, pentru cea de-a doua era caracteristic aspectul urban.

De fapt, a fost întotdeauna o singură Românie, în care elementul rural a fost hotărâtor și care, n-a reușit să-și creeze o viață citadină bine cristalizată, cum e cea din Europa de apus. Fenomenul românesc sub aspectul lui sătesc, trăiește și azi viu în întreagă structura Bucureștilor și a mai tuturor orașelor României, pe de altă parte însă, viața modernă, cu multiplele ei forme de manifestare, a pătruns adânc la sate.

Adaptarea la formele de viață modernă, nu este deci proprie numai orașenilor sau țăranilor veniți la orașe, ci și celor care au rămas la sate. Nu numai orașele se modernizează, ci și satele. Dar dacă la orașe modernizarea nu înseamnă deloc adaptarea la tipul de orașe obișnuit în Europa apuseană, ci crearea unui tip nou ca formă și ca structură, apoi și la sate, modernizarea nu însemnează „civilizarea“ satului, adică ridicarea nivelului lui și apropierea de satele din Europa de apus, ci o totală schimbare a structurii lor. Modernizarea vieții sătești, ca și cea a orașelor, momentul social pe care îl trăiește România de azi, duce deci, la crearea unor orașe și a unor sate de tip nou, altele decât cele din Europa de

Călușarii din Pădureți
la Londra, 1935

apus. La formarea lor, contribuie reciproc, atât sătescul cât și orășenescul, cu care nu s-au diferențiat, deci nu se exclud, ci trăiesc deavalma, deci se întregesc.

Dacă, pentru nevoia expunerii, ar fi să numim România veche, România dintâi; iar cea pe care ideologii au dorit-o asimilată Europei, cea din veacul al XIX-lea și dinainte de război, România a doua, apoi România de azi, România modernă, care, la sate ca și la orașe, își caută formele noi de viață, își creează structura proprie, potrivit spiritului lumii veacului XX, am numi-o a treia Românie.

Această a treia Românie, cu structură modernă, alta decât structura Europei de apus și cu infinit mai multe posibilități de dezvoltare decât oricare din statele acestei Europe tocmai

pentru că îi lipsesc formele bine cristalizate și întărite printr-o lungă tradiție, este aspectul actual al fenomenului românesc și, sub acest aspect, toate cele constatate despre viața folclorică a Bucureștilor și despre modernizarea, deci dezagregarea formelor tradiționale a vieții sătești, își au înțelesul și rosturile lor.

Fenomenul românesc de astăzi, caracterizat, în parte, prin complexitatea stărilor sociale, prin nediferențierea satului de oraș, prin îmbinarea dintre tradițional și modern și prin spiritul de pionier al românilor de azi, fie săteni, fie orășeni, își caută deci așezarea în această a treia Românie. El trăiește sub semnul construirii noi, pentru că are dinamică proprie izvorâtă din chiar complexitatea lucrurilor și pentru că spiritul de pionier tinzând înainte, îi dă mereu imbolduri spre creații noi.

Pentru înțelegerea României a treia, a fenomenului românesc de astăzi și a orientării lui, nu ne este de folos însă, numai cunoașterea și priceperea Europei de apus și nici cercetarea răsăritului, cum au crezut-o unii, precum nu este suficientă nici adâncirea tradiției numai. De mult mai mare folos pentru înțelegerea, dar mai cu seamă pentru îndrumarea ei, poate fi fenomenul american, și poate cel al Rusiei de azi, care pornind de la realități în multe asemănătoare cu cele românești, a făcut câțiva pași într-adevăr remarcabili, spre formele de viață modernă.

MIHAI POP
1938

